

IRODALOM.

Kornis Gyula: Petőfi pesszimizmusa. Budapest, 1936. Franklin-Társulat.
(104 lap.)

A görög mondavilág mítikus királyának kezében minden arannyá vált, amihez hozzáért. Benne lakott a csodás erő, istenek ruházták föl vele. Mily mélyértelmű mítosza ez a görög világnak; az istenadta tehetségnek, a lélekben lakó hatalmas erőknek szellemesen jelképes rajza és apoteózisa!

E mítosz emléke éled bennünk az előttünk levő könyv olvasásakor. Mint annyszor, ezúttal is érezzük és látjuk, hogy a görög mítosz-rajzolta csodás erő kíséri könyvünk szerzőjét minden tárgyválasztásában. Bármily témához nyúl gazdag szellemi életének változatos eseményei során, értékes irodalmi alkotást vált ki belőle a nemes, goethei értelemben vett magasabbrendű alkalom, arannyá válik minden téma lelkének tudományos és művészi kohójában.

A Petőfi pesszimizmusáról szóló legújabb könyvét Kornis Gyula abból az alkalomból írta székfoglalóul, hogy a Petőfi-Társaság önmagát és a minden emberi tevékenység gyökerét följejtő tudományt, a filozófiát is megtisztelő gesztussal a magyar bölcséleti irodalom kiváló művelőjét és művésztét tagjai sorába választotta. A székfoglaló fölolvastásából hatalmas tanulmány nőtt, mely sokkal többet jelent annál, mint amennyit egyszerű címe ígéri látszik. Mikor Petőfi pesszimizmusáról szól, mélyreható vizsgálatot folytat e téma körül, anélkül, hogy túlértékelné a világnézetnek ezt a sötét fajtáját a nagy lírikusban, anélkül, hogy Vajda, Reviczky, Komjáthy elődjét látná benne. De éppen azért, mert vizsgálódásai közben megállapítja, hogy „Petőfi-nek gyökerében egészséges, életkedvtől duzzadó lelke mégis felülkerekedik az öröm és fájdalom aritmetikai mérlegén“, és „nem a pesszimizista Petőfi az igazi Petőfi: velejében nagy eszményhívó optimista ő“, — azért mondhatjuk, hogy Kornis Gyula könyve tisztán meglátva a problémát, fejtegetéseiben voltaképpen Petőfi lelkének valódi gyökereit, költészetének igazi alapjait tárja föl. Tudatossá teszi, amit Petőfi költészetének barátai egyelőre csak öntudatlanul éreztek, ha régóta is, azt a költőnek lelke mélyén rejlő belső filozófiát, mely benne ösztönösen él és virágzik. Itt illik Petőfinek arra a mélyreható mondatára gondolnunk: „Önkénytelen az ember mindenre születik.“ Ebben világnézetének, életbölcseiségének egyik sarkalatos elve, életének egyik jelszava jelentkezik. Kornis Gyula tanulmányának éppen ez a tárgya: igazolni tételét arra nézve, hogy a költő és a filozófus ikertestvérek, és hogy a költészet s a filozófia egyaránt valamely világnézetnek kifejezése, azé az állásponté, mely a világgal és az élettel szemben elfoglalható. Petőfiben a költői szellem és a filozófus lélek egybefonódva él.

Ennek a benső kapcsolatnak vizsgálata és megállapítása éppen Petőfi-vel és költészetével kapcsolatban nem lényegtelen és nem is apedagógikus dolog. Petőfi a magyar iskolának legnagyobb klasszikusa, a benne hatalmasan lobogó népiség a magyar irodalmi oktatásnak egyik erőforrása; nélküle, a költészetében és egész lelkivilágában való elmélyedés nélkül a magyar gyer-

mek iskolai nevelkedése ma már el sem képzelhető, s így nem jelentőség nélküli az a bölcséleti fölfogás, az a világnézet sem, mely benne nyilatkozik. Ebből a szempontból érdekes tehát a pedagógus előtt Kornis Gyula tanulmánya. S könyve, amellet, hogy irodalomtörténeti és esztétikai jelentősége tagadhatatlan, a pesszimizmus lélektanának embernevelői szempontból is becses általános monográfiájává magasodik.

Maga elé tűzött feladatának megoldásában Petőfi-tanulmányunk szerzője abból indul ki, hogy megérteti olvasóival, költőnk miért a nagy, időtálló klasszikusok közül való, abból a csillaghalmazból, melyben Dante, Shakespeare, Goethe az ő kongeniális társai, s a többi költőóriások, kik a lét és az értékek örök problémáit mélyen átéltek, akiknek művei egyetemes világfelfogást tükröznek, mert mint lényeglátó költők egyúttal filozófusok is a maguk művészi módján. Petőfi is azok közül való, kik nem rendszeres bölcséleti gondolkodók ugyan, de intuitív módon megérik a létezés és az emberi élet nagy értékérdéseit. Nem egyszerűen receptív lélek, mint a népies költők jó része, hanem nagy értelem is, ki fiatal kora ellenére szilárd elvi világfelfogást dolgozott ki magának. Ez abban nyilvánul külsőleg is, hogy — különösen életének egyik szakaszában — különös kedvvel és rendkívül sokat bölcselekszik. Igaz, hogy sorsának határozott fordulatával, házassága boldog kezdetén az életnek, a cselekvésnek elsőbbségi rangját érzi szemben a filozófiával, de azért egészen sohasem szűnik meg a világ és az emberiség végső értelmén töprengeni, gyötrődni is keserű lemondással a megsemmisülés után vágyódni. A sötétben látó pesszimizmus köde sokszor előmlik világfelfogásán.

Természetszerű tehát, ha könyvünk szerzője, mint a Petőfi nagy nevét és hagyományait őrző társaságnak új tagja, megragadva az ünnepi alkalmat, azzal áldoz a halhatatlan költő szellemének, hogy vizsgálat tárgyává teszi költészetében nyilvánuló filozófiáját s filozófiájának alapul szolgálni látzó pesszimizista hangulatait. Valóban pesszimizista-e a szerelem és a családi élet csodás himnuszait, a bor és életöröm víg ditirambuszait, az emberiség fenségének ódáit, a világszabadság elragadó rapszodiáját zengő költő? S milyen fokú az a sötét hangulat, mely minden egészséges életkedve ellenére ott borong lelke fölött?

A rendszeresen gondolkodó filozófus, az ifjú lelkeket megértő pedagógus segítségére siet az esztétikusnak s Petőfi költészetének szemléje során világgosságot derít a pesszimizizmusnak mint világfelfogásnak, de mint költői hangulatnak is különféle válfajaira, típusaira, fokozataira.

Tanulmánya részletes fejtegetéseinek során megállapítja, hogy a serdülés és a fejlődő ifjúkor éveiben jelentkező *romantikus* pesszimizizmus, mely bizonyos években majdnem minden ifjút jellemez, éppen úgy a gyönyörök és fájdalmak mérlege után magát csalódottnak érző, az életet semmire sem becsülő és meghalni vágyó férfiú *érzelmi* pesszimizmusa, az emberi jóság és gonoszság egyenlőtlen küzdelmét szemlélő s az emberiség felmagasztosulására semmi reményt sem tápláló *erkölcsi* pesszimizizmus, végül az ebből a három fokozat-

ból egybevegülő *történetfilozófiai* pesszimizmus, mely az emberi történelemben sem lát magasabb benső értelmet, haladást és értékbeli fokozódást: mind sorra felsír Petőfi lelkében és felhangzik lantján is. Csupán a pesszimizmus legsötétebb válfaja, a *metafizikai* pesszimizmus, mely a világot az ember érzelmi és erkölcsi visszahatásaitól függetlenül is rossznak minősíti, nem fejlődik ki Petőfi világában, annál kevésbbé, mert az ehhez szükséges elvont, fogalmi rendszer hiányzott készségei közül. A pesszimizmus e válfajának határait legfeljebb azok a hangulatok érintik, melyeket az ősz és a mulandóság fájdalmas látványa ébreszt gondolat- és érzelmvilágában, illetőleg költészetében.

A tanulmány, mely ezen az egész sorozaton végigtekint Petőfi költeményeinek fonalán, számos érdekes új megfigyelést tartalmaz a költő értékelésére nézve is. Kitűnő megállapítása például az, mely az ifjúkor romantikus pesszimizmusának fejtegetésében Petőfit, a *Tündérvilág* című gyönyörű költemény szerzőjét, mint a serdülőkor lélekbúvárat mutatja be. Az érzelmi pesszimizmus lélekrajzában a *Cipruslombok*-nak, a *Felhők*-nek, Petőfi népdalainak fantáziája és emlékező ereje világítja meg a tanulmány filozófiai tételeit. A költő erkölcsi pesszimizmusának elemeit, a benne rejlő túlzott érzékenységet, a lelkében csírázó ember- és világgyűlöletet *Az örült* című híres rapszódia gondolatmenete nyomán mutatja ki, hasonlóképen politikai pesszimizmusát *Az apostol* radikális eszméi és hangulata nyomán. Történeti pesszimizmusának elemzésében pedig egészen az újság varázsával hat reánk Petőfi és Széchenyi antihistorizmusának egybevetése és igazolása.

Tanulmányunk e fejezetében s még inkább a metafizikai pesszimizmussal foglalkozó fejtegetésekben szerzőnk a szakfilozófus teljes fegyverzetével vívja meg a harcot annak bizonyítására, hogy Petőfi alapszabványos egészséges lélek volt, csupán érzékenysége és fájdalom-kapacitása mutatkozott kissé túlzottnak. Ha sok szomorúságot érez is a világon, de átéli örömeit is. Ha sokszor öntja is magából a pesszimizmus vulkanikus kitéréseit, lelke ugyanúgy süt-kérezik az optimizmus fényében is. Oly csodálatosan gazdag lélek ő, hogy egyénisége egyszemélyesnek tűnnék fel, ha csupán komor hangulatú, a mulandóságon borongó, sötét pesszimizmusból fakadó költeményeit vennék figyelembe. Fájdalom és öröm, sötét látás és derűs hangulat gyorsan változik könnyen reagáló lelkében, s ez éppen megnyugtató és vigasztaló, hogy borongó pesszimizmusának fájdalmas hangjai mellett éppoly erővel áradnak felénk belőle feltörő optimizmusának derűs sugarai is.

Mily szerencse, hogy ezt hirdetheti róla a gyermekvilág és az ifjúság előtt a hazai iskolák minden munkása, a magyar tanító és a magyar tanár is.

Gyulai Agost.

Pintér Jenő: A budapesti tankerület évkönyve az 1936—1937. iskolai évről. Budapest, 1936. 138 lap.

Nem egyszerű hivatalos kiadvánnyal van dolgunk a címbeli évkönyvben, hanem oktatásügyünk történetének egy kitűnő forrásművével. Amit 17